

Z OJCZYZNY DO OBCZYZNY

Doświadczenia uchodźstwa
polskiego

Z OJCZYZNY DO OBCZYZNY

Doświadczenia uchodźstwa polskiego

pod redakcją
Rafała Kleśty-Nawrockiego,
Marcina Lutomińskiego
i Artura Trapszyca

Polskie Towarzystwo Ludoznawcze
Oddział w Toruniu
Toruń 2019

RECENZENCI

Prof. dr hab. *Zbigniew Chojnowski*
Dr hab. *Wojciech Piasek*, prof. UMK

ADJUSTACJA I KOREKTA: *Marcin Lutomierski*

SKŁAD: „FIRET” *Iwona i Paweł Banasiakowie*

PROJEKT OKŁADKI: *Paweł Banasiak*

W projekcie okładki wykorzystano motyw graficzny *Dominiki Czerniak-Chojnackiej*
Na grzbiecie okładki: XVIII-wieczna rycina smoka toruńskiego

© Copyright by Polskie Towarzystwo Ludoznawcze
Oddział w Toruniu, Toruń 2019

ISBN 978-83-64465-42-0

POLSKIE TOWARZYSTWO LUDOZNAWCZE ODDZIAŁ W TORUNIU
Wały gen. Sikorskiego 19, 87-100 Toruń
e-mail: ptltorun@wp.pl, <http://torun.ptl.info.pl/>

Książka wydana przy współpracy
Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

DRUK i OPRAWA:
Machina Druku

Spis treści

Doświadczenia uchodźstwa polskiego: wprowadzenie	7
--	---

CZĘŚĆ I

URSZULA LEHR

Mentalna kondycja jednostki w rzeczywistości chaosu egzystencjalnego. <i>Casus</i> uchodźstwa niepodległościowego (Wielka Brytania)	11
--	----

JOANNA JANISZEWSKA

Polska społeczność w Szkocji po drugiej wojnie światowej. Badania w Edynburgu	33
--	----

RAFAŁ BESZTERDA

Skazy na norweskim ideale	55
---------------------------------	----

KATARZYNA NOWAK

„Z ludzi nie-ludzi jestem”. Przemiany tożsamościowe polskich dipisów w świetle dokumentów osobistych	75
---	----

SWIETŁANA CZERWONNAJA

Polacy w Moskwie (XX wiek)	93
----------------------------------	----

JOANNA KSIĄŻEK

Duchowy wymiar polskości – aspekty wiary, wyznania i religijności repatriantów z Kazachstanu	121
---	-----

MARTA FRĄCZKIEWICZ

Migracja ludności na Warmię i Mazury pod koniec II wojny światowej oraz w pierwszych latach po jej zakończeniu	155
---	-----

ANDRZEJ RATAJ

Z ojczyzny do obczyzny i z powrotem. Zamorskie peregrynacje Henryka Sienkiewicza	171
---	-----

CZĘŚĆ II

KRZYSZTOF MARCHLEWICZ

Kiedy powrót mógł być hańbiący... Uczestnicy Wielkiej Emigracji
wobec amnestyjnych powrotów do kraju w latach 1831–1863 187

AGNIESZKA LADDACH

Uwagi ks. prof. Janusza St. Pasierba do relacji polskich duchownych
z pracy duszpasterskiej w Ameryce 205

DARIUSZ MATELSKI

Karol Estreicher jr (1906–1984) na uchodźstwie w latach
II wojny światowej 225

ARTUR TRAPSYC

Znad Niemna nad Wisłę. Dziwny świat ojczyzny utraconej i odzyskanej
w świetle życia i twórczości Czesława Niemena 259

RAFAŁ MOCZKODAN

„Wynarodowienie” czy „asymilacja”? Stosunek drugiej emigracji
niepodległościowej do obecności w kulturze i społeczeństwach
zachodnich (na przykładzie dyskusji „Kontynentów” *Czy dzieci polskie
wynaradawiają się?*) 273

TOMASZ KALNIUK

Dom na obczyźnie. Wspomnienia dzieci polskich z osiedla
Balachadi w Indiach 291

MARCIN LUTOMIERSKI

Doświadczenia uchodźstwa i emigracji w polskiej literaturze
dla dzieci i młodzieży na obczyźnie. Rekonesans 305

PAULINA KOWALCZYK

Na marginesie emigracji. Anny Neumanowej *Obrazy z życia
na Wschodzie* 327

Biogramy 345

Z ojczyzny do obczyzny.
Doświadczenia uchodźstwa polskiego,
red. R. Kleśta.-Nawrocki, M. Lutomiński, A. Trapszyc
Toruń 2019

Doświadczenia uchodźstwa polskiego: wprowadzenie

Wydarzenia ostatnich lat sprawiają, że temat uchodźstwa kojarzy się nam przede wszystkim z dotyczącym Europę „kryzysem migracyjnym”. Setki tysięcy „Obcych” spoza europejskiej wspólnoty kulturowej wkroczyło w granice Starego Kontynentu, a my – Europejczycy, a w szczególności Polacy, stajemy w obliczu zjawiska, którego jeszcze na taką skalę nie doświadczyliśmy.

Problematyka uchodźstwa, czy szerzej pojętego wychodźstwa, nie jest jednak w historii kultury niczym nowym, mimo że fale migracyjne o tak wielkich rozmiarach zdarzają się nieczęsto. W zetknięciu z nieoczekiwanym, a dla naszego pokolenia także zupełnie nowym zjawiskiem, rodzą się rozmaite pytania i obawy. Te drugie wynikają z głęboko zakorzonego postrzegania „Innych” jako „Obcych”, którzy odmiennym sposobem myślenia i postępowania mogą zburzyć porządek „naszego” świata.

Wychodząc z założenia, że procesowi rozszyfrowywania obcości sprzyja odwoływanie się do własnego doświadczenia, w tym wypadku doświadczenia zbiorowego Polaków, postanowiliśmy sięgnąć do tych zasobów, uznając, że uchodźstwo z Polski to interesujący materiał porównawczy. Przy wszelkich zastrzeżeniach, jakie mogą się tu pojawić, dotyczących choćby poszukiwania zbyt prostych analogii albo wskazywania łatwych rozwiązań, zabieg ten ma z pewnością spore walory poznawcze.

Wywołując obraz Polaka-uchodźcy, proponujemy więc odwrócenie optyki narzuconej przez bieżący rozwój wypadków. Spójrzmy na samych siebie jak na tych, którzy opuszczają swe strony i zacierają w obce

8 Wprowadzenie

kraje, szukając schronienia, chleba i dachu nad głową, ale też dobrobytu, szczęścia lub przygody czy możliwości samorealizacji. Tym samym temat uchodźstwa rozszerzamy do różnego rodzaju wychodźstwa, przyglądając się różnym motywom wyjazdu z kraju oraz realiom życia na obczyźnie. Interesuje nas współczesność i historia, doświadczenia zbiorowe i indywidualne, przyczyny natury ogólnej i szczegółowej, pobudki szlachetne i prozaiczne, przykłady sukcesów i porażek. Niniejszy tom zawiera propozycje rozwinięcia powyższych kwestii zarówno w formie analiz teoretycznych, jak i studiów przypadku.

Inspiracją dla niniejszej publikacji była ogólnopolska konferencja naukowa *Z ojczyzny do obczyzny. Doświadczenia uchodźstwa polskiego*, która odbyła się w 2016 r. i została zorganizowana przez Polskie Towarzystwo Ludoznawcze Oddział w Toruniu wraz z Katedrą Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W jej trakcie głównie etnologowie, antropologowie kulturowi, historycy, historycy sztuki, politolodzy, socjologowie, kulturoznawcy, literaturoznawcy oraz przedstawiciele dziedzin pokrewnych, zainteresowanych zaproponowaną tematyką, zaprezentowali swoje wystąpienia oraz przeprowadzili dyskusje. Niewielka część tych rozważań została zawarta w tym tomie, na który składa się szesnaście artykułów naukowych poświęconych różnemu ujęciu kluczowego problemu doświadczenia uchodźstwa polskiego.

Rafał Kleśta-Nawrocki, Marcin Lutomiński, Artur Trapszyc